

Uličný, Ferdinand

Vznik hradov v Šariši

Archaeologia historica. 1982, vol. 7, iss. [1], pp. 317-324

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139409>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20240908

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Vznik hradov v Šariši

FERDINAND ULIČNÝ

Otázke vzniku a prvej fáze existencie hradov v Šariši sme sa venovali v súvislosti so systematickým výskumom vývinu osídlenia Šariša v stredoveku historickou metódou. Pravda, využívali sme aj poznatky archeológie, jazykovedy a geografie. Zistili sme, že hrady v Šariši vznikali z iniciatívy uhorských kráľov alebo šľachticov, ktorým patrili v Šariši feudálne panstvá. Najskôr, pravda veľmi stručne, tézovite predkladáme poznatky o kráľovských hradoch v poradí: Šariš, Tubul-Maglovec, Makovica, medziansky hrad, Sokoľ, Kamenica a Plaveč. Po týchto sa budeme venovať šľachtickým hradom (hrádkom) v poradí: Lipovec, brestovský hrádk, Drienov-Obišovce, Drienov-Kysak, Bodoň, Solivar, Šebeš, radvanovský hrádk, Sviňa-Lipovce, Hrádk, Torysa-Krivany, Hamborek, Brezovica a Kapušany.

Šariš

Najstaršia priama správa o hrade Šariš je z roku 1262. Šariš bol kráľovským hradom a vtedy ho z poverenia kráľa Bela IV. spravoval kastelán Tekus (Wagner C., *Diplomatarium comitatus Sarosiensis*, Bratislava, Košice 1780, str. 286. Ďalej len Wagner, DS).

Z nepriamych správ však možno trvanie hradu Šariš sledovať spätne až do začiatku 13. storočia. Na hrade Šariš príležitostne býval kráľ Belo IV. v 40-tych—50-tych rokoch 13. storočia, keď sa so svojím sprievodom zdržiaval v tomto kraji. Na hrade Šariš sídlili župani Šarišskej župy, ktorí sú menovite známi až od roku 1247, hoci vznik Šarišskej župy spadá do obdobia 20-tych až polovice 40-tych rokov 13. storočia. Možno predpokladať, že na hrade Šariš sídlili dvorskí župani (*comes curialis*) županov kráľovského komitátu *Novum Castrum*, pred vznikom Šarišskej župy. Najstaršieho takého funkcionára, účinkujúceho na území Šariša poznáme z roku 1217 (Karácsonyi J., Borovszky S., *Regestrum Varadiense*, Budapešť 1903, str. 214, nr. 167).

Hrad Šariš bol kráľovským komitátnym hradom, jediným svojho druhu v Šariši. Vystavali ho na impozantnom kužeľovitom kopci, kôta 572, nad Veľkým Šarišom. Jedinečná geografická poloha v strede Šariša mu predurčila jeho strategickú funkciu. Predpokladáme však, že už uhorskí králi v 12. storočí vojensky zaisťovali pre Uhorsko tento kraj a cesty z neho vedúce do Spiša, Poľska a Haličska okrem iných zariadení aj hradom Šariš.

Tubul-Maglovec (Kapušany)

Najstaršia správa o hrade Tubul je z roku 1249. Ona však existenciu tohto hradu potvrdzuje už v čase vpádu Tatárov do Uhorska, teda v rokoch 1241

až 1242, kedy už stál a vtedy ho spravoval kráľovský kastelán (Nagy I., Codex diplomaticus patrius VIII., str. 54 „tempore tribulationis Tartarice, in conseruatione castrí... de Tobul fideliter exhibuit“). Je nesporné, že hrad Tubul bol vystavaný už pred 40-tymi rokmi 13. storočia.

V druhej polovici 13. storočia a začiatkom 14. storočia patril uhorským kráľom. Krátko pred rokom 1312 hrad Tubul-Maglovec spravoval rytier Henrich, syn Rikolfa, ktorý sa pridil k Omodejovcom. Hrad obliehalo a dobylo vojsko kráľa Karola Róberta krátko pred bitkou pri Rozhanovciach. (Wagner, DS, str. 53, 322). Keďže poškodený hrad neopravili, postupne sa rozpadával a až do začiatku 15. storočia bol nepoužívateľný. Vlastník panstva Kapušany až v roku 1410 dostal od kráľa Žigmunda povolenie k výstavbe nového hradu (Wagner, DS, str. 59—60). Zaisť krátko po roku 1410 vystavali nový hrad na mieste ruín starého hradu. Nový hrad dostal aj nový názov, totožný s názvom mestečka a panstva Kapušany nad ktorými stál.

Aj starší kráľovský hrad Tubul-Maglovec, aj novší šľachtický hrad Kapušany, boli vybudované na tom istom kopci, na kopci Maglovec, kóta 502, vypínajúcom sa nad Kapušanmi.

Nepoznáme žiadne priame správy, ktoré by osvetlili okolnosti a čas výstavby kráľovského hradu Tubul-Maglovec. Avšak neobyčajne výhodná poloha kopca Maglovec nad údolím Sekčova, kadiaľ tiahla krajinská cesta na sever k Bardejovu a cesta na východ do údolia Tople, priamo ponúkala možnosť výstavby hradu, ktorý by tieto cesty vojensky zabezpečoval. Z tohto dôvodu predpokladáme, že hrad na kopci Maglovec dali uhorskí králi postaviť v prvej polovici 13. storočia, prípadne ešte skôr, teda súčasne s výstavbou hradu Šariš. (Varsík, Osídlenie III, str. 247—248 jeho vznik predpokladal pred vpádom alebo v čase vpádu Tatárov do Uhorska).

Medziarsky hrádok

Na polohe Zámok, východne od Medzianok sú stopy po hrádku, pravdepodobne drevenom (Slivka, Opevnené sídla, str. 122).

Keďže územie Medzianok bolo v období rokov 1212—1313 majetkom kláštora krížovníkov z Chmeľova, mohol tento objekt vzniknúť len pred rokom 1212. Pred rokom 1212 bolo toto územie kráľovským majetkom. Či objekt mohol vzniknúť ako zariadenie kráľovských strážcov uhorského pohraničia v 12. storočí, to môže objasniť až archeologický výskum tohto objektu.

Makovica

Najstaršia správa o hrade Makovica je z roku 1250. Hrad Makovica vtedy už trval a patril kráľovi (MOL DL 4483 „castrum nostrum Makouicha“). Iné doklady potvrdzujú existenciu tohto hradu v druhej polovici 13. storočia.

Vznik hradu Makovica spadá do prvej polovice 13. storočia. Vznikol nepochybne z iniciatívy uhorského kráľa. Jeho funkciou bolo stráženie a ochrana krajinskej cesty vedúcej od Bardejova na sever do Poľska a ochrana príslušnej časti uhorského pohraničia od možných vpádov z Poľska a Haličska.

Hrad Makovicu vystavali na kopci, kóta 448, južne od Zborova.

Sokoľ

Najstarší nesporný doklad o hrade Sokoľ je až v testamente Viliama Drugetha z roku 1330 (Wagner C., Analecta Scepussii sacri et profani I. str. 127

až 131 „castrum . . . Zakalya“). Jeho trvanie treba však predpokladať dávnejšie pred rokom 1330. Je pravdepodobné, že údaj v datácii listiny Omodeja z roku 1289 treba vzťahovať k hradu Sokol, čo by nepriamo potvrdzovalo existenciu tohto hradu okolo roku 1289.

Je pozoruhodné, že názov hradu a dediny Sokol boli totožné. Ak pripúšťame, že dedina Sokol vznikla ako osada kráľovských sokoliarov pred polovicou 13. storočia, potom aj hrad Sokol mohol vzniknúť z iniciatívy uhorského kráľa ako lovecký hrad v prvej polovici 13. storočia. Treba však pripustiť, že hrad Sokol dal vystavať až šľachtický vlastník panstva Sokol, napríklad Rajnold v druhej polovici 13. storočia ako svoje sídlo.

Hrad Sokol vystavali na kopci dodnes zvanom Hrádok, severozápadne od kóty 545, západne od dediny Sokol. (Varsik, Osídlenie I., str. 169—177 lokalizoval hrad vyzdáný v písomných prameňoch ako Zokolya na polohu Hradová, severozápadne od Košíc, hoci na to niet dostatočných dôkazov.)

Kamenica

V roku 1306 došlo k deľbe majetkov šľachtica Rikolfa. Jeho synovi Rikolfovi pripadlo celé hradné panstvo Kamenica. Pri tejto príležitosti vznikla najstaršia známa správa o vtedy už existujúcom hrade Kamenica (MOL DL 68 769 „Item castrum Thorku nominatum“).

Doteraz známe správy neuvádzajú žiaden priamy doklad o čase a okolnostiach vzniku hradu Kamenica. Keďže však v roku 1306 už trval, jeho vznik treba predpokladať v predchádzajúcich desaťročiach. K tomu možno uviesť dva dôležité fakty:

1. Do roku 1270 bolo príslušné územie kráľovským revírom. Treba predpokladať, že priamo v ňom stál kráľovský lovecký hrad, keďže iný najbližšie ležiaci kráľovský hrad, t. j. hrad Šariš, bol pomerne vzdialený (asi 30 km).

2. V donačnej listine Štefana V. z roku 1270 bolo jedno z darovaných tunajších území, pole a osada označené názvom v zmysle „Pod Kamenicou“ (Nagy, CDP VIII., str. 136“ loca venacionis nostre Turkueley vocata“ . . .). Zistili sme, že išlo o dnešnú dedinu Kamenica, ktorá leží priamo pod hradom Kamenica. Názov dediny Kamenica bol odvodený od názvu hradu Kamenica.

Tieto zistenia bližšie naznačujú čas, okolnosti a účel výstavby hradu Kamenica. Z nich vyplýva, že hrad Kamenica vznikol najneskôr začiatkom druhej polovice 13. storočia ako kráľovský lovecký hrad. Spôsob výstavby a materiál, z ktorého bol postavený ovplyvnil jeho názov. Už od začiatku bol hrad Kamenica vystavený z kameňa. Vystavaný bol na výraznom kopci, kóta 736, nad neskoršou dedinou Kamenica.

Plaveč

Najstaršiu správu o hrade Plaveč poznáme z roku 1288. Z nej vyplýva, že niekoľko rokov pred rokom 1288 bol kastelánom hradu Plaveč istý poľský šľachtic (Bárdossy J., Moldaviensis et Scepusiensis decimae indigatio, str. 111 č. 51 „castellani de Palouch“). Napokon keď v roku 1294 kráľ Ondrej III. preberal od šľachtica Arnolda panstvo Plaveč, súčasťou panstva bol aj tamojší hrad.

Nemožno však uspokojivo zistiť pôvod hradu Plaveč. Možno pripustiť, že vznikol z iniciatívy uhorských kráľov ako kráľovský hrad v uhorskom pohraničí k Poľsku. Obdobnú funkciu malo plniť usadenie Plavcov a vznik dediny Plaveč na zlome 11.—12. storočia. Hrad Plaveč mohol však vzniknúť až

z iniciatívy šľachtického vlastníka príslušného panstva začiatkom druhej polovice 13. storočia, Arnolda, syna Detrika.

Hrad Plaveč postavili na kopci nad pravým brehom Popradu v blízkosti Plavča. Názov hradu bol totožný s názvom dediny Plaveč. Už od vzniku mohol byť vymurovaný z kameňa. Veď v roku 1317 ho charakterizovali ako kamenný hrad (MOL DL 1904 „cum castro lapideo . . . Polocha“).

Lipovec

O hrade Lipovec sa najskôr dovedáme z listiny o deľbe panstva Lipovec v roku 1282 (Wenzel, G., Codex diplomaticus Arpadianus continuatus IX., str. 340. Ďalej len Wenzel, CDAC). Hrad vtedy už trval, preto jeho vznik spadá pred rok 1282.

Panstvo Lipovec bolo už v 20-tych rokoch 13. storočia vo vlastníctve šľachticov Abovcov. Ak by už vtedy bol existoval hrad Lipovec, zaiste by o takej podstatnej súčasť panstva Lipovec bola v listine z roku 1229 primeraná zmienka. Z tohoto dôvodu existenciu hradu (kráľovského) pred rokom 1229 nepredpokladáme. Pravdepodobnejšie je, že hrad Lipovec dali si postaviť až šľachtici Abovci, vlastníci panstva Lipovec, ako svoje sídlo po roku 1229 ale pred rokom 1282.

Hrad Lipovec vybudovali na kopci dodnes zvanom Hrad, resp. Varhoška, kóta 681, severovýchodne od Mudroviec.

Brestovský hrádok

Na kopci Zámčisko, severovýchodne od Brestova, kóta 508, sú zvyšky stredovekého hrádku (Slivka, Opevnené sídla, str. 119—120). V známych prameňoch z 13.—15. storočia niet žiadnej zmienky o tomto hrade.

Na základe vlastníckej príslušnosti Brestova v 13. storočí možno usudzovať, že tento hrad dali si postaviť šľachtici Abovci z Ploského prípadne Žehne v druhej polovici 13. storočia.

Drienov - Obišovce

Na kupolovitom kopci, kóta 459, zvanom Zámčisko, severozápadne od Obišoviec, sa dodnes zachovali zvyšky hradu. Archeológ B. Polla, ktorý lokalitu preskúmal, nálezky materiálnej kultúry datoval do 13.—14. resp. 15. storočia (Polla B., Stredoveký hrádok v Obišovciach. In: Slovenská archeológia 12—2 (1964), str. 467—483).

Doteraz nie sú známe žiadne písomné správy, ktoré by informovali o vzniku tohto hrádku. Dá sa však spoľahlivo zistiť, že územie Obišoviec v 13. až 14. storočí bolo majetkom drienovskej vetvy Abovcov. Z toho možno usúdiť, že hrádok nad Obišovcami dali vystavať iba šľachtici z Drienova v 13. storočí.

Drienov - Kysak

V roku 1337 došlo k deľbe hradu Drienov (Somus) na dve polovice. Dotyčná listina uvádza, že hrad leží pri Hornáde a opisuje aj hranicu, deliacu hrad a hradný kopec. Z metácie vyplýva, že hrad ležal na kopci nad pravým brehom Hornádu (ŠOBA Levoča, Andrassy KH, facs. 53, nr. 6). Z listiny z roku 1378 sa možno dozvedieť, že dedina Kysak leží pod hradom Drienov (tamže, nr. 14).

Hrad, v 14. storočí pomenovaný názvom Drienov, avšak v 15. storočí už názvom Kysak, stál na kopci, kóta 497, dodnes označovanom ako Hrad, ktorý sa vypína severozápadne nad Kysakom. Vznikol z iniciatívy vlastníkov panstva Drienov, šľachticov z Drienova, pred rokom 1337. (Varsík, Osídlenie I. 453, 458 konštatoval, že hrad Kysak vznikol až začiatkom 15. storočia). Z písomných prameňov nemožno zistiť kedy vznikol. Uspokojivé riešenie tohto problému a časového vzťahu medzi vznikom hradu Drienov—Kysak a hrádku nad Obišovcami, bude možné až po archeologickom preskúmaní hradu Kysak.

Bodoň

Najstaršia správa o už existujúcom hrade Bodoň je z roku 1298. Jeho vznik možno predpokladať v 60-tych—80-tych rokoch 13. storočia. Dal ho postaviť šľachtic Budun z Ploského, vlastník panstva Ploské, ako sídlo svojej rodiny (Varsík, Osídlenie II., 426—429).

Hrad postavili na okrúhlejšej kamennej vyvýšenine, severne od Tuhryny, kóta 835, ktorú dodnes volajú Bodoň.

Solivar

V roku 1288 uhorský kráľ Ladislav IV. daroval svojmu rytierovi Jurajovi, synovi Šimona, panstvo Solivar. Kráľ súčasne povolil Jurajovi postaviť si na darovanom majetku hrad, ktorý by slúžil ako bezpečné sídlo Juraja a jeho rodiny (Wagner, DS 52 „castrum construere in . . . terra Souar, pro defensione sua et suorum“). Z citovanej listiny je zrejmé, že na majetku darovanom Jurajovi v roku 1288 ešte hrad neexistoval.

Šľachtic Juraj dal však hrad postaviť krátko po získaní solivarského panstva, teda hneď po roku 1288, lebo hrad v roku 1298 už stál. O hrade je najstaršia správa z roku 1298. Vtedy šľachtic Juraj daroval svojim vazalom Petrovi a Tomášovi, synom Hypolita, dedinu Šalgovík, ktorá dovtedy patrila k panstvu Solivar. V Jurajovej listine sa uvádza, že rytier Tomáš z poverenia šľachtica Juraja strážil kopec, na ktorom dal šľachtic Juraj postaviť hrad (Wagner, DS, str. 310 má nepresný prepis: názov Tarkeu miesto správneho Zarkeu). Z uvedených okolností vyplýva, že šľachtic Juraj dal si postaviť hrad po roku 1288, ale pred rokom 1298.

Hrad Solivar postavili na skalnatom kopci, kóta 661, východne od neskoršej dediny Ruská Nová Ves.

Šebeš

V roku 1315 kráľ Karol Róbert písomne potvrdil rytierovi Sinkovi vlastníctvo jeho vtedajších majetkov v Šariši. Ich súčasťou bol aj kamenný hrad Šebeš, stojaci na kopci zvanom Mačka (MOL DL 102 892 „cum castro Sebusku vocato, quod idem magister Synko in monte Machkakw constuxit“). Je nesporné, že hrad Šebeš v roku 1315 už trval a že jeho existenciu treba predpokladať pred rokom 1315.

Citovaná listina uvádza, že hrad Šebeš dal postaviť rytier Sinko. Táto skutočnosť, ako aj vývin vlastníckej príslušnosti územných majetkov ležiacich v údolí šebastovského potoka vedie k mienke, že hrad Šebeš dal postaviť šľachtic Sinko koncom 13. prípadne začiatkom 14. storočia, avšak pred rokom 1315.

Hrad Šebeš vystavali na kopci teraz zvanom Zámek, východne od neskoršej dediny Podhradík. Bol sídlom šľachticov zo Šebeša (de Sebes).

Radvanovský hrádok

Na kopci Varačka, kóta 502, severne od Radvanoviec nachádzajú sa zvyšky tzv. vežovitého hrádku (Slivka, Opevnené sídla 125).

Vzhľadom k vlastníckej príslušnosti územia Radvanoviec a Chmeľova, ktoré v období rokov 1212—1313 boli vo vlastníctve kláštora križovníkov v Chmeľove, a za predpokladu, že ide o sídelný objekt svetských feudálnych pánov, mohol byť hrádok postavený len pred rokom 1212, alebo až po roku 1313. Nemožno však vylúčiť ani možný vzťah tohto objektu ku kláštoru križovníkov v Chmeľove.

Sviňa - Lipovce

Najstaršia správa o hrade na panstve Sviňa je z roku 1331 a informuje, že tamojší hrad vtedy už existoval (MOL DL 38 958). Je evidentné, že vznik a trvanie tohto hradu spadá pred rok 1331. Doteraz nie sú známe žiadne správy o vzniku hradu na panstve Sviňa, ba nikde sa neuvádza ani jeho názov.

Panstvo Sviňa bolo vo vlastníctve šľachtica Banka už začiatkom 13. storočia. V roku 1262 ho získal šľachtic Merše, syn Beňadika, ktorý sa na získanom panstve aj usadil. On, ale najmä jeho syn Beňadik začiatkom 14. storočia už dokázateľne používal v predikáte názov dediny a panstva Sviňa (MOL DL 70 149 „de Suyne“). Vznik hradu na panstve Sviňa predpokladáme v posledných desaťročiach 13., prípadne začiatkom 14. storočia, ako sídlo jeho vlastníkov, šľachtica Meršeho, alebo jeho syna Beňadika.

Hrad dali postaviť na výraznom výbežku pohoria Branisko, na kopci dodnes zvanom Zámčisko, západne od dediny Lipovce, ktorá bola vtedy majetkovou súčasťou panstva Sviňa.

Hrádok

V roku 1322 kráľ Karol Róbert daroval šľachticovi Mikčovi majetky Pečovskej Novej Vsi, ktorá bola dovtedy majetkovou súčasťou kráľovského hradu Šariš (Nagy, CDHA I. 500). Je nepochybné, že na území Pečovskej Novej Vsi dovtedy žiadny hrad nebol. Keď však v roku 1341 delili majetky šľachtica Mikča, majetky Pečovskej Novej Vsi a Lutiny, ale aj tamojší hrad dostal Mikčov syn Lorant. Pri tej príležitosti vznikla najstaršia písomná správa o hrade zvanom Hrádok (Nagy, CDHA IV. 73 „castrum nostrum Wyuar“). Z týchto údajov vyplýva, že hrad Hrádok dal postaviť šľachtic Mikčo so synmi v rokoch po roku 1322, ale pred rokom 1341, ako ich šľachtické sídlo.

Hrad postavili na kopci, kóta 790, severne od Lutiny. Hrad bol v prvej fáze postavený úplne, alebo zväčša z dreva. V roku 1342 kráľ Ludovít I. povolil prestavbu hradu Hrádok, ktorý mohol byť vymurovaný z kameňa (Nagy, CDHA IV. 263 „lignum castrum per ipsos foret fabricatum et edificatum, castrum tamen opere murali fabricandi . . . facultatem“).

Torysa - Krivany

Severne od Krivian vypína sa kopec dodnes zvaný „Hradek“. Už samotný názov upozorňuje na skutočnosť, že na tomto kopci stál hrádok. Z písomných prameňov sa o jeho existenci nemožno nič dozvedieť. Doteraz sa na polohe Hradek za týmto zámerom neuskutočnil žiadny archeologický prieskum.

Historicky možno zistiť, že Krivany v 13.—14. storočí boli majetkovou

súčasťou panstva Torysa. Iba jeho vlastníci mohli dať na uvedenom kopci postaviť v 13.—14. storočí šľachtický hrádok.

Hamborek (Brezovička)

V roku 1329 došlo k ohraničeniu katastra dediny Brezovička. Jej chotár prebiehal na západnej strane k potoku vytekajúcemu zpod hradného kopca, ležiaceho medzi slavkovským potokom a riečkou Torysa (MOL DL 68 822 „ad puteum qui fluit sub monte castrī“). Je to jediná priama správa o hrade, ktorého názov sa nikde neuvádza.

Jediným postupom k objasneniu vzniku tohto hradu je jazykovedný výklad pôvodného názvu dediny Brezovička, nemeckého názvu Hemburg, Hamburg, z ktorého sa vyvinul slovenský nárečový tvar Hamborek, úradne užívaný do roku 1948. Nemecký názov Hamburg zložený zo slov „ham“ = výbežok, ostroh, zátoka + „burg“ = hrad, v zmysle „Hrad na výbežku“ nijako nemožno vzťahovať prvotne k dotýčnej dedine, ale iba k hradu. Neskoršia dedina Hamburg, vzniknutá pravdepodobne v druhej polovici 13. storočia dostala názov od názvu blízkeho hradu, pod ktorým vznikla.

Hrad Hamburg dali vystavať na výbežku Levočských vrchov, kóta 800, dodnes zvanom Zámčisko, šľachtickí vlastníci panstva Torysa v druhej polovici 13. storočia. Tí boli spišsko-nemeckého pôvodu a nepochybne oni dali tomuto hradu nemecký názov.

Brezovica

Šľachtic Michal z Brezovice dal si postaviť v Brezovici sídlo, ktoré bolo v roku 1355 charakterizované ako hrad (Wagner DS 55 „castrum in dicta possessione Brezeuicha in linea ipsius ville orientali, in opposito ecclesie sancti Qurini, in quodam monticulo habitum“). Stál nepochybne na polohe tradične nazývanej Zámčisko, v intraviláne Brezovice. Výstavba tohto hrádku spadá do 2.—4. desaťročia 14. storočia.

Kapušany

Šľachtic Andrej z Kapušian získal od kráľa Žigmunda v roku 1410 povolenie postaviť si hrad (Wagner, DS 59—60). Šľachtický hrad zakrátko postavili na ruinách staršieho hradu Tubul—Maglovec. (Viď pri hrade Tubul—Maglovec.)

*

Uvedené poznatky možno zhrnúť nasledovne:

1. Kráľovské hrady vznikali skôr a postupne. Pravdepodobne už v 12. storočí, najmä však v prvej polovici, menej v druhej polovici 13. storočia. Postavili ich na vyvýšených polohách a) vhodných k vojenskému ovládaniu ich okolia, najmä krajinských ciest a pohraničia. Taký pôvod a účel mali hrady Šariš, Tubul—Maglovec, Makovica, možno aj Plaveč a medziansky hrad; b) v kráľovských poľovníckych revíroch: Sokoľ a Kamenica.

Z kráľovských hradov najväčší význam mal hrad Šariš, ktorý bol vojenským a správnym centrom šarišského komitátu, resp. župy už v prvej polovici 13. storočia.

2. Šľachtické hrádky, ako sídla ich pánov, vznikali neskôr ako kráľovské

hrady. Okolo polovice, prípadne v druhej polovici 13. storočia vznikli hrádky Lipovec, brestovský hrádok, obišovský hrádok, Drienov—Kysak, Bodoň, Solivar, Šebeš a Hamborek; začiatkom 14. storočia Hrádok a Brezovica, napokon začiatkom 15. storočia Kapušany.

3. V Šariši vzniklo do 20 hradov a hrádkov. Primerané osvetlenie príčin vzniku tak veľkého počtu hradov a hrádkov však nebolo hlavnou úlohou tohto príspevku. Okrem zámerov ich vlastníkov, ktoré boli dobove podmienené, spočívali v geografickej polohe Šariša v uhorskom pohraničí, geomorfologickej podobe Šariša, napokon v rozsahu a počte šľachtických feudálnych panstiev. Šariš s 20-timi hradmi patrila k regiónom s najpočetnejšími hradmi na Slovensku a v Uhorsko vôbec.

4. Historickou metódou možno uspokojivo zistiť čas vzniku hradov Solivar, Plaveč, Bodoň, Hrádok, Kapušany v rozpätí jedného až dvoch desaťročí. Čas vzniku ostatných hradov a hrádkov možno historicky iba rámcovo vymedziť približne v rozpätí polstoročia. V prípade týchto bude nevyhnutná intenzívna spolupráca historikov a archeológov.

Literatúra

Polla B.: Stredoveký hrádok v Obišovciach. Slovenská archeológia 12—2, 1964 str. 467—483.

Slivka M.: Opevnené sídla drobnej stredovekej šľachty v oblasti stredného Šariša. In: Nové obzory 21, 1979, str. 113—146.

Varsik B.: Osídlenie Košickej kotliny I.—III. Bratislava 1964, 1973, 1977.

Zusammenfassung

Die Entstehung der Burgen in Šariš

Die Entstehung der Burgen in Šariš wurde mit historischen Methoden im Lichte archäologischer, linguistischer und geographischer Erkenntnisse durchgeführt. Wir stellten fest, daß in Šariš 20 Burgen und Festen über Initiative der ungarischen Könige oder Adligen erbaut wurden.

Königliche Burgen entstanden wahrscheinlich schon im 12. Jahrhundert, vor allem aber in der ersten Hälfte des 13., weniger häufig in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts a) in erhöhten Lagen, die den strategischen Schutz der Umgebung, Kommunikationen und des Grenzgebiets gewährleisten (Šariš, Tubul-Maglovec, Makovica, vielleicht auch Plaveč und die Burg in Medzany), b) in königlichen Jagdrevieren (Sokol, Kamenica). Am wichtigsten war Burg Šariš als militärisches und Verwaltungszentrum des Komitats (Gauges) Šariš schon in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts.

Befestigte Adelssitze (Hausberge) entstanden seit der Mitte des 13. Jahrhunderts (Lipovec, Feste Brestov, Drienov-Obišovce, Drienov-Kysak, Bodoň, Solivar, Šebeš, Sviňa-Lipovec, Hamborek), zu Beginn des 14. Jahrhunderts (Hrádok, Brezovica) und sogar auch des 15. Jahrhunderts (Kapušany).

Die Gegend von Šariš gehörte mit ihren 20 Burgen zu den befestigungsreichsten Regionen der Slowakei und Ungarns.